

Trinaesti festival hrvatskih digitalizacijskih projekata.

Zagreb, 16. i 17. svibnja 2024.

Trinaesti festival hrvatskih digitalizacijskih projekata (13. D-fest) u organizaciji Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (NSK) održan je 16. i 17. svibnja 2024. u CroAtriumu NSK. Trinaesti po redu, skup je ponovno okupio stručnjake kako bi izlagali o aktualnim temama iz teorije i poslovnih običaja upravljanja digitalnim kulturnim i znanstvenim nasljeđem, te predstavili projekte digitalizacije gradiva u baštinskim ustanovama.

Na svečanom otvaranju 13. D-festa sudionike su pozdravili izaslanik ministrice kulture i medija Ivica Poljičak, državni tajnik, zatim izaslanik ministra znanosti i obrazovanja Hrvoje Meštrić, ravnatelj Uprave za znanost i tehnologiju, te glavna ravnateljica Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu Ivanka Stričević.

Nakon otvaranja skupa i pozdravnih govora, tematski program skupa započeo je izlaganjima posvećenima digitalizaciji kulturnoga nasljeđa i digitalnoj transformaciji iz aspekta zakonodavnih okvira te nacionalnih i europskih politika i projekata. Anuška Deranja Crnokić iz Ministarstva kulture i medija Republike Hrvatske u izlaganju *Upravljanje i digitalizacija kulturne baštine* naglasila je važnost projekta *e-Kultura – Digitalizacija kulturne baštine* u kontekstu unaprjeđenja suradnje baštinskih ustanova te dijeljenja i povezivanja digitalnih sadržaja u sustavima *e-Kulture*. U nastavku se je osvrnula na Plan digitalizacije kulturne baštine za razdoblje 2020.-2025. godine, Smjernice za digitalizaciju kulturne baštine 2020. godine i zakonodavni okvir ključan za standardizirani i sustavni pristup digitalizaciji gradiva kulturnih ustanova na nacionalnoj razini. Jelena Rubić iz Ministarstva kulture i medija Republike Hrvatske u izlaganju *Digitalizacija kulturne baštine u okviru nacionalnih i europskih politika* predstavila je područje digitalizacije kulturnoga nasljeđa na primjeru projekta *e-Kultura*, uz osvrt na Preporuke Komisije o zajedničkom europskom podatkovnom prostoru za kulturnu baštinu. Osim toga, izdvojila je napredne tehnologije i mogućnosti korištenja digitalnoga sadržaja u sustavima *e-Kulture*. Prvi tematski blok završio je izlaganjem Ivana Penave iz Središnjega državnoga ureda za razvoj digitalnog društva pod naslovom *Put u digitalno desetljeće*. U izlaganju su bili istaknuti digitalni ciljevi uspostavljeni Programom politike za digitalno desetljeće do 2030., koji se provodi u suradnji s Europskom unijom. Također, naznačeno je da se postizanje općih ciljeva Digitalnoga desetljeća planira ostvariti projektima provedenima u nadležnosti novoosnovanoga Europskoga konzorcija za digitalnu infrastrukturu (EDIC). Izlaganje je zaključeno s pregledom EDIC projekata u kojima sudjeluje Hrvatska.

Nakon kraće pauze uslijedio je zanimljiv tematski blok o popularizaciji i prikazu kulturnoga nasljeđa u digitalnom okruženju i primjeni novih digitalnih tehnologija u postupcima digitalizacije kulturnoga nasljeđa. Mirko Duić s Odjela

za informacijske znanosti Sveučilišta u Zadru održao je inspirativno izlaganje *Primjena Wikipedije za komunikaciju i popularizaciju baštine u digitalnom okruženju: primjer projekta Teatro Nuovo/Teatro Verdi*. U sklopu izlaganja bili su predstavljeni glavni ciljevi i rezultati znanstvenoga projekta *Teatro Nuovo/Teatro Verdi* Sveučilišta u Zadru, koji su uključivali razvoj informacijskoga sustava i baze podataka, objavljivanje monografije o djelovanju kazališta i popularizaciju informacija o djelovanju kazališta. U izlaganju su bile izdvojene mogućnosti korištenja Wikipedije u baštinskim ustanovama, te načela i pravila za korištenje Wikipedije, koja su važna za pravilno nadopunjavanje i obogaćivanje sadržaja. U nastavku programa Vlatka Lemić i Ivana Čurik iz ICARUS Hrvatska u izlaganju pod naslovom *BoostDigiCulture projekt: Usavršavanje stručnjaka u kulturi i baštini u području digitalne pismenosti i vještina* predstavile su ideje, rezultate i iskustva Erasmus+ projekta *BoostDigiCulture (BDC)*. Sudionici skupa saznali su da se projekt temelji na ideji stručnoga usavršavanja djelatnika baštinskih ustanova na području digitalnoga nasljeđa kroz implementaciju digitalne kulture i alata u svakodnevnom radu. Zaključno, izlagačice su predstavile ključne kompetencije baštinskih stručnjaka u sklopu Profesionalnoga profila digitalnih kompetencija (PDP BDC), koji je osmišljen kao referentni okvir platforme za e-učenje i razvoja alata za samoprocjenu. Tatijana Petrić iz Sveučilišta u Zagrebu analizirala je jesu li digitalne knjižnice i repozitoriji vođeni u skladu s FAIR i CARE načelima u izlaganju *Važnost metapodataka za objedinjavanje baštine i njihov prikaz na agregacijskim portalima: jesmo li FAIR i CARE sustavi?*. U prvom dijelu izlaganja predstavljeni su rezultati prvoga od dvaju provedenih istraživanja kojima je cilj bio prikazati zastupljenost digitalnih djela i drugih digitalnih sadržaja hrvatskih humanista i filozofa u knjižnicama i na portalima. Drugim istraživanjem provedena je analiza metapodataka digitalnih objekata u različitim kulturnim ustanovama kako bi bile istaknute razlike u metapodatkovnim opisima digitalnih objekata koji su nastali korištenjem različitih standarda i sadržaja, uz analizu s vidika FAIR i CARE načela. Sljedeće izlaganje u okviru teme zaštite i očuvanja kulturnoga nasljeđa održale su Dragica Krstić, konzervatorica savjetnica u miru, te Jelena Bogdanović i Patricia Turković iz Knjižnice Građevinskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu pod naslovom *Izazovi i etički aspekti primjene novih digitalnih tehnologija u procesima zaštite i očuvanja kulturne baštine*. Izlaganjem su predstavile etička pitanja koja se učestalo javljaju u kontekstu korištenja digitalnoga nasljeđa u rastućem krugu različitih vrsta korisnika. Uz svaku od izdvojenih digitalnih tehnologija, predstavljene su glavne koristi te etičke dileme i izazovi korištenja tih tehnologija u kontekstu zaštite i očuvanja digitalnoga nasljeđa. Drugi tematski blok završava izlaganjem *Digitalna arheologija*, koje su održali Mario Bursik i Martina Badanjak iz Državnoga arhiva u Sisku. Na primjeru osposobljavanja servera poduzeća Pounje trikotaza predstavili su proceduru i koristi preuzimanja i očuvanja digitalnoga sadržaja sa servera putem postupaka digitalne forenzike. Kroz izlaganje su bili istaknuti problemi, izazovi, ali i važnost preuzimanja arhivskoga gradiva sa zastarjelih uređaja.

Prvi dan skupa završio je zanimljivim tematskim blokom o raznovrsnim projektima digitalizacije kulturnoga nasljeđa u baštinskim ustanovama. Prvo izlaganje u bloku pod naslovom *Sudjelovanje Knjižnica grada Zagreba u projektu e-Kultura: Digitalizacija kulturne baštine* održale su Vikica Semenski i Andrea Šušnjar iz Knjižnica grada Zagreba, u sklopu kojega su opisale svoje iskustvo sudjelovanja u projektu *e-Kultura* iz perspektive pripremnih radnji i osiguravanja potrebnih uvjeta za rad, primanja i smještaja opreme za skeniranje, postupka skeniranja i obrade digitalnih snimaka, vođenja dokumentacije, suradnje s drugim knjižnicama i drugih aktivnosti koje su bile ključne za uspješno provođenje postupka digitalizacije u sklopu projekta. Josipa Maras Kraljević iz Hrvatskoga memorijalno-dokumentacijskoga centra Domovinskoga rata i Marija Zmajlović s Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu predstavile su iskustva sudjelovanja u projektu *e-Kultura* u izlaganju *Portal eKultura i Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata – problemi i perspektiva*. Uz predstavljanje faza uključivanja u projekt, naglasile su izazove i probleme pri unošenju digitalnoga gradiva u sustave *e-Kulture*. Zaključno, osvrnule su se na ciljeve i perspektivu sudjelovanja njihove ustanove u daljnjim postupcima zaštite i pohrane te predstavljanja digitalnoga nasljeđa. U zanimljivom izlaganju *PS: cenzura* Tamara Štefanac i Matilda Justinić iz Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu prikazale su *Pisati slobodno – istraživački portal o cenzuri periodike krajem 19. i početkom 20. stoljeća u Hrvatskoj*. Portal je razvijen u sklopu istoimenoga projekta Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu s ciljem okupljanja naslova novina iz različitih ustanova, dokumentiranja cenzure tiska i objave povijesnih izvora za zainteresirane pojedince. Uz teorijski i praktični dio, izlagačice su prikazale dio naslova novina dostupnih na portalu uz pojedine slučajeve objedinjavanja građe. Sara Čičić Duvnjak, Ivan Kostenjak, Katarina Stojević, Zvonko Stojević, Matea Šuljak, Mirna Trinki Ruljančić iz Orsule d.o.o. uključile su se izlaganjem *Od sirove zbirke do digitalne imovine*, u sklopu kojega su predstavile projekt digitalizacije zbirke kolekcionara Zvonka Stojevića. Izlagači su prikazali mrežnu stranicu na kojoj korisnici dobivaju uvid u zbirku, informacije iz baze podataka te život i djelo Borisa Bućana, pri čemu dostupan sadržaj otvara preduvjet za daljnju edukaciju i istraživanja. Inspirativno izlaganje *Zbirka razglednica Marije i Krunoslava Leka – arhivistička obrada i digitalizacija* održali su Tanja Ladišić i Vedran Šerbu iz Državnoga arhiva u Dubrovniku na temu digitalizacije, obrade i objave spomenute zbirke razglednica na mrežnoj stranici Državnoga arhiva u Dubrovniku. Objava mrežne stranice cjelovite zbirke bila je završni korak projekta započetoga 2021. godine kojemu je cilj bio omogućiti pristup razglednicama Marije i Krunoslava Leka zainteresiranim pojedincima. Prvo od triju kratkih izlaganja u nastavku programa održala je Mihaela Blagaić Kišiček iz Instituta za etnologiju i folkloristiku pod naslovom *Virtualna izložba Maja Bošković-Stulli*. Virtualna izložba izrađena je u okviru portala *Virtualne izložbe NSK* povodom obilježavanja 100. obljetnice rođenja i 10. godišnjice smrti Maje Bošković-Stulli u Institutu za etnologiju i folkloristiku. Izlagačica je u cijelosti predstavila postupak izrade

fizičke i virtualne izložbe, od izrade koncepta do objave završne inačice virtualne izložbe. Sudionici skupa dobili su detaljan pregled projekata digitalizacije u Znanstvenoj knjižnici Dubrovnik u izlaganju Paule Raguž iz Dubrovačkih knjižnica pod naslovom *Projekti digitalizacije u Znanstvenoj knjižnici u Dubrovniku: 10 godina poslije*. Sudionici skupa dobili su uvid u postupke digitalizacije kojima su djelatnici Znanstvene knjižnice Dubrovnik redovito nadopunjavali brojne zbirke vrijednim gradivom: Inkunabule, Stare i rijetke knjige, Knjige Ragusina i Periodika Ragusina. U zadnjem izlaganju prvoga dana skupa *Digitalna zbirka ZDUR: statistika korištenja zavičajne periodike* Josipa Vragolov iz Znanstvene knjižnice Dubrovnik predstavila je statistiku korištenja Periodike Ragusina u razdoblju od 1. ožujka 2023. do 29. veljače 2024. godine. Zaključno se je osvrnula na najposjećenije naslove te na drugu perspektivu njihova korištenja i pristupa u skladu sa statistikama korištenja.

Drugi dan 13. D-festa započeo je zanimljivim tematskim blokom posvećenim vrednovanju u baštinskim ustanovama. Inspirativno predavanje *Evaluation is a mindset: lessons learned from the evaluation of European's products and services* održala je Nicole McNeilly, savjetnica za vrednovanje u Europeani. Prikazala je povijesni razvoj metoda vrednovanja digitalnih proizvoda i usluga te istaknula ključna načela novoga priručnika za vrednovanje *The Europeana Impact Playbook*. Osim što je naglasila svrhu i važnost kvalitetnoga vrednovanja, osvrnula se je na izazove u razvoju tih metoda u Europeani, te je podijelila korisne savjete i upute koje kulturno-povijesne ustanove mogu primijeniti u kreiranju vlastitih metoda vrednovanja. Tema vrednovanja bila je u središtu pozornosti i u sljedećem izlaganju, koje je održala Željka Miklošević s Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. U prezentaciji pod naslovom *Vrednovanje digitalnih sadržaja u muzejima* predstavila je raznovrsne digitalne sadržaje i usluge koje muzeji i muzejska zajednica nude, te je naglasila njihovu važnost iz perspektive muzeja. Detaljno je opisala aspekte i važnost vrednovanja u tom kontekstu, naglašavajući kako prikupljanje podataka o korištenju može bitno utjecati na budući razvoj digitalnih usluga i proizvoda muzeja. Matilda Justinić iz Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, nakon prezentacija o muzejskim ustanovama, osvrnula se je na *Vrednovanje digitalnih zbirki u knjižničnom sustavu Republike Hrvatske*. S naglaskom na ključna pitanja, poput što vrednovati, tko vrednuje, zašto i kako vrednovati, istaknula je glavne dijelove zakona, standarda i priručnika koji propisuju obvezu vrednovanja i pokazatelje uspješnosti u knjižnicama. Također, prikazala je mogućnosti primjene Europeanina modela iz *The Europeana Impact Playbook* u hrvatskom knjižničnom sustavu.

Nakon kraće pauze paralelno su održane dvije inspirativne radionice. U sklopu radionice *Evaluation from theory to practice: A practical journey from outputs to outcomes and actionable results* Nicole McNeilly iz Europeane vodila je sudionike radionice kroz niz praktičnih aktivnosti koje organizacije ili ustanove mogu koristiti u evaluaciji svojih proizvoda i usluga u digitalnom okruženju

primjenom Europeanina modela za mjerenje učinka. Radionica se je temeljila na poticanju promišljanja o tom kako digitalni proizvodi i usluge koje želimo vrednovati utječu na korisnike kojima su namijenjeni. Istovremeno, održana je radionica *Označivanje statusa autorskog prava u digitalnim zbirnama baštinskih ustanova* u organizaciji voditeljica radionice Renate Petrušić iz Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu i Annemari Štimac iz Knjižnica grada Zagreba. Polaznici radionice dobili su pregled autorsko-pravnoga zakonskoga okvira i odredbi u okviru korištenja autorskih djela u digitalnim zbirnama baštinskih ustanova. Voditeljice su osobito stavile naglasak na “izjave o pravima” i Creative Commons licencije, uz relevantne primjere u Digitalnim zbirnama NSK i na portalu *e-Kultura*.

Nakon interaktivnih radionica slijedio je tematski blok posvećen umjetnoj inteligenciji i razvoju digitalne infrastrukture te su predstavljeni novi projekti digitalizacije, portali i virtualne izložbe baštinskih ustanova. Radovan Vrana s Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu predstavio je temu digitalnih knjižnica te mogućnosti primjene umjetne inteligencije u njihovu kontekstu. U svojem izlaganju *Digitalne knjižnice i umjetna inteligencija u obrazovanju* istaknuo je dosadašnju proaktivnost knjižnica u prihvaćanju novih tehnologija. Od uvođenja prvih računala u knjižnice do digitalizacije poslovanja i kreiranja novih digitalnih proizvoda i usluga, knjižnice su kontinuirano nastojale iskoristiti sve dostupne tehnološke mogućnosti kako bi uspješno zadovoljile potrebe svojih korisnika. Vrana je također naglasio mogućnosti uporabe umjetne inteligencije kao podrške knjižničarima i korisnicima te je prikazao nekoliko primjera uporabe javno dostupnih alata umjetne inteligencije u knjižnicama. Nakon rasprave o umjetnoj inteligenciji, Dina Mašina Delija i Marko Tot iz knjižnice HAZU predstavili su svoje iskustvo digitalizacije u izlaganju *Digitalizacija časopisa Forum*. Časopis *Forum*, važan književni mjesečnik pokrenut 1962. godine, okupio je gotovo sve istaknute suvremene hrvatske pisce. Zbog njegove izuzetne kulturne vrijednosti HAZU je digitalizirao 40 svezaka toga časopisa, a u posljednjem velikom projektu digitalizirana je i bibliografija *Foruma*, koja je u potpunosti dovršena i objedinjena u virtualnoj zbirci. U izlaganju su, osim važnosti časopisa i projekata digitalizacije, istaknute i promotivne aktivnosti pokrenute s ciljem da se širi krug korisnika obavijesti o mogućnostima pristupa tomu časopisu u digitalnom obliku. Program je nastavljen s izlaganjem *Portal vodenih znakova Hrvatskog državnog arhiva* Suzane Njegač i Suzane Grubešić iz Hrvatskoga državnoga arhiva. Predstavile su *Portal vodenih znakova HDA*, koji prikazuje zbirku dokumentiranih i fotodokumentiranih vodenih znakova iz arhivskoga gradiva konzerviranoga i restauriranoga u Središnjem laboratoriju HDA-a. Portal sadržava fotografije vodenih znakova i metapodatke o znaku, listu i predmetu, te uključuje rezultate istraživanja provedenih u suradnji s Tekstilno-tehnološkim fakultetom i Hrvatskim restauratorskim zavodom. Naglasile su kako će portal, započetak 2023. godine, biti kontinuirano nadograđivan novim sadržajima i alatima, s ciljem promoviranja HDA i otvorenoga pristupa znanstvenim podacima o pisanom kulturno-povijesnom nasljeđu. Zanimljiv projekt Nacionalne i sveučilišne knjižnice

u Zagrebu *Vremeplov riječi – dah književnosti za buduće generacije* predstavile su Dobrila Zvonarek i Sofija Klarin Zadavec. U sklopu projekta izrađeni su videozapisi hrvatskih književnika koji su u prostoru Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu čitali i komentirali svoja djela. Cilj projekta bio je sačuvati živu riječ domaćih autora te njihovu interpretaciju, kao i poneku zanimljivost o samom nastanku djela, sačuvati za buduće generacije. Izlagačice su pojasnile kako se je razdoblje provedbe projekta preklapilo s godinom koju je NSK programski posvetila ženama i njihovim postignućima, tako da je u projektu sudjelovalo deset hrvatskih autorica. Također, napomenule su kako su videozapisi opisani metapodacima te su dostupni korisnicima na portalu *Digitalne zbirke NSK*. U posljednjem izlaganju toga tematskoga bloka Ana Mihaljević sa Staroslavenskoga instituta predstavila je projekt *Razvoj modela digitalne infrastrukture Staroslavenskoga instituta – DigiSTIN*. Taj projekt, koji se provodi od 1. siječnja 2024. godine, predviđa razvoj institutske domene <https://stin.hr/>, s ciljem da postane središte za informiranje i učenje o hrvatskoj glagoljici i glagoljastvu. U sklopu projekta planirana je izrada novih obrazovnih igrica za učenje glagoljice, virtualnih izložbi i drugih edukativnih materijala kako bi se tema hrvatskoga glagoljastva približila široj publici.

Program je nastavljen nizom kratkih izlaganja. Projekt digitalizacije gradiva zavičajnoga područja predstavila je Katarina Matkerić iz udruge Prijatelji baštine – Amici Hereditatis, Ivanić-Grad pod naslovom *Uspomena na Trebovec – projekt digitalizacije baštine ruralnog naselja*. Pritom je skrenula pozornost na problem nestajanja kulturnoga nasljeđa i identiteta ruralnih naselja koja nisu zastupljena u povijesnim istraživanjima. Kao primjer takvoga naselja u sklopu projekta odabran je Trebovac, te su digitalizirani brojni dokumenti i fotografije iz obiteljskih arhiva koji datiraju iz 19 stoljeća. Nadalje, Mira Miletić Drder iz Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu prikazala je u izlaganju *Virtualna izložba Napoleonov atlas Jadrana* zanimljiv oblik interpretacije digitaliziranoga gradiva. Prethodno digitaliziran *Napoleonov atlas Jadrana* iz 1806. godine dobio je novi način prikaza i kontekst koji nastoji potaknuti interes šire javnosti za istraživanjem toga nezaobilaznoga izvora znanstvenoga proučavanja hrvatskog Jadrana. Program je nastavljen izlaganjem *Zavičajna zbirka karlovačke knjižnice kroz virtualne projekte* Maje Žužak Horvatić i Aleksandre Mikić-Grginčić iz Gradske knjižnice Ivan Goran Kovačić Karlovac. Izlagačice su također predstavile projekte popularizacije zavičajnoga gradiva *S požutjelih stranica* i *Zavičajni kalendar*. Ciljevi su oba projekta približiti korisnicima zavičajno gradivo te im istaknuti zanimljive činjenice koje će pobuditi interes korisnika i šire zajednice za daljnjim istraživanjem i korištenjem zavičajnoga gradiva. U izlaganju *Tehnologije u području digitalizacije u Državnom arhivu u Sisku* Valentina Radić i Martina Badanjak iz Državnoga arhiva u Sisku prikazale su hardverske i softverske komponente koje se koriste u postupcima redovne digitalizacije u Državnom arhivu u Sisku. Posljednje izlaganje u programu *Projekt Čitam lakše!: digitalni sadržaji u obliku laganom za čitanje* održale su Iva Adžaga Ašperger i Renata Petrušić iz Nacionalne i sveučilišne

knjižnice u Zagrebu. U kratkom pregledu projekta, koji se provodi na nacionalnoj razini već treću godinu zaredom, predstavljene su osnovne informacije o programu, ciljevi i svrha njegove provedbe te pregled dosadašnjih i budućih aktivnosti programa.

Ovogodišnji 13. D-fest okupio je preko 150 sudionika, čime je nastavljen trend rasta skupa. U dvodnevnom programu, ukupno 48 izlagača predstavilo je 29 izlaganja te su održane dvije radionice. Prikazom aktualnih tema i izazova u službenom dijelu programa skup je pridonio edukaciji i osnaživanju zajednice, a upoznavanje i druženje sudionika u neformalnom dijelu pridonijelo je ostvarivanju novih suradnji. Više informacija o 13. D-festu i održanim izlaganjima na mrežnim je stranicama skupa <http://dfest.nsk.hr/>.

Matilda Justinić, Sanja Lapiš i Iva Adžaga Ašperger